

การต่อยอดภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านสู่การพัฒนา สมุนไพรและชุมชน: กรณีศึกษามูลนิธิโรงพยาบาล เจ้าพระยาอภัยภูเบศร จังหวัดปราจีนบุรี

Augmenting of Local Healer Wisdoms to the Development of Herbs and Communities: A Case Study of Chao Phraya Abhaibhubejhr Hospital Foundation, Prachinburi Province

เบญจพร ชัยเนตรวานิช¹ และ วรนาถ ดวงอุดม²

วันรับ: 10 พฤศจิกายน 2565 วันแก้ไข: 1 ธันวาคม 2565 ยอมรับ: 22 ธันวาคม 2565

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) การต่อยอดภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านด้านตำรับยาสมุนไพรสู่การพัฒนาสมุนไพรและชุมชนของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร 2) กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรควบคู่กับการพัฒนาการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านดงบัง จังหวัดปราจีนบุรี 3) ปัจจัยแห่งความสำเร็จของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร 4) ผลลัพธ์ที่มีต่อการเพิ่มยอดขายผลิตภัณฑ์ การขยายช่องทางการตลาดและการพัฒนาชุมชนบ้านดงบัง ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม คือ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 13 คน เลือกแบบเจาะจง

ผลการศึกษาพบว่า 1) การต่อยอดภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านด้านตำรับยาสมุนไพรสู่การพัฒนาสมุนไพรและชุมชนของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร เริ่มด้วยวิสัยทัศน์และปัญหาจากการรักษาที่ไม่ได้ผล จึงหาวิธีการแก้ไขโดยใช้ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้าน

¹ หลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต, สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนา, มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร., อาจารย์ที่ปรึกษา, สาขาวิชาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนา, มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

จากการจัดการความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวตน และความรู้ชัดแจ้ง รวบรวมถ่ายทอดออกมา ในรูปแบบการพัฒนาจากภูมิปัญญาด้านสมุนไพร และต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ยาที่มีความหลากหลาย ปลอดภัย ทำให้ผู้บริโภคเชื่อมั่นและยอมรับ ยอดขายจึงเพิ่มขึ้น

ทุกปี 2) ด้านกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านของมูลนิธิฯ ดำเนินการควบคู่กับการพัฒนาการปลูกพืชสมุนไพรให้กับชุมชนบ้านดงบัง พบว่า ผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านของมูลนิธิฯ มีความแตกต่างจากภูมิปัญญาดั้งเดิม เพราะนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาผสมผสาน เกิดรูปแบบผลิตภัณฑ์สมุนไพรใหม่ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนปัจจุบัน และกระบวนการพัฒนาสมุนไพรด้วยมาตรฐาน 5G (GMP) โดยกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านดงบังสร้างมาตรฐานสองส่วน คือ การปลูกและการเก็บเกี่ยวที่ดี มูลนิธิฯ สร้างมาตรฐานสามส่วน การผลิตให้ได้มาตรฐานโรงงาน ห้องปฏิบัติการ และมาตรฐานคลินิกที่ดี (GCP) 3) ปัจจัยแห่งความสำเร็จ มูลนิธิฯ พบปัญหาการขาดแคลนสมุนไพร จึงส่งเสริมและการพัฒนาการปลูกพืชสมุนไพรร่วมกับชุมชนบ้านดงบัง ในรูปแบบแปลงเกษตรอินทรีย์และพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรทุกระดับ ตั้งแต่ต้นน้ำคือ ปลูก เก็บ แปรรูป กลางน้ำ คือ การจัดหาวัตถุดิบสมุนไพร การผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพร และปลายน้ำ การขายผลิตภัณฑ์สมุนไพร

ผู้บริโภค รวมทั้งมีปัจจัยแห่งความสำเร็จ 6 ข้อ 1) กำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน เช่น ผลิตสมุนไพรไทยตามความต้องการของตลาด พัฒนาอุตสาหกรรมและตลาดสมุนไพรให้มีคุณภาพระดับสากล พัฒนายาสมุนไพรที่มีสรรพคุณยา ยึดนโยบายของภาครัฐ 2) ดำเนินธุรกิจในรูปแบบผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อสังคม 3) สร้างคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์ 4) บริหารจัดการดี 5) วางกลยุทธ์การตลาดเพื่อสังคม 6) แก้ไขปัญหาและอุปสรรคอย่างเหมาะสม 4) ผลลัพธ์ที่มีต่อการเพิ่มยอดขายผลิตภัณฑ์ เกิดคุณค่าและเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์การเพิ่มส่งเสริมการขายและช่องทางการให้บริการเกิดผลกระทบเชิงบวกทางเศรษฐกิจและสังคม เกิดแนวคิดและนวัตกรรมการผลิตสมุนไพรไทยและเกิดการพัฒนาศูนย์ชุมชนบ้านดงบังทั้งด้านเศรษฐกิจ คือ มีรายได้ที่มั่นคง คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเกิดการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน แนวทางการต่อยอดภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านสู่การพัฒนาสมุนไพร ควรพัฒนาตั้งแต่ระบบการปลูกพืชสมุนไพรและกระบวนการผลิตยาสมุนไพรให้มีมาตรฐานตามหลักเภสัชอุตสาหกรรม ตลอดจนกระบวนการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรสู่ผู้บริโภคอย่างครบวงจร

คำสำคัญ: การต่อยอดภูมิปัญญา, การพัฒนา, สมุนไพร, ชุมชน

Abstract

The objectives of this research were 1) to expand the knowledge and wisdom of herbal recipes for the development of herbal medicines and community of Abhaibhubejhr Hospital Foundation, 2) to explore the process of the foundation's development of herbal products from the local wisdom of traditional doctors, 3) to investigate factors contributing to the foundation's success, and 4) to effect of the development on the increase of sales and marketing channels and the social and economic development of Ban Dong Bang Community. The research employed qualitative methodology. Data were collected using two instruments: in-depth interviews with 13 key informants through purposive sampling. and non-participant observation.

The result revealed that 1) the expansion of knowledge and wisdom of herbal recipes was based on the vision and unsuccessful medical treatments. The foundation then solved the problems by implementing traditional doctors' tacit and explicit knowledge of herbal medicines to develop a variety of safe herbal medicine products to gain consumers' trust and increase the foundation annual sales. 2) The development of herbal products was conducted along with the development of herbal plants farming for Ban Dong Bang Community resulting in high quality products produced using a combination of technology and innovation in production, and the products could respond to modern living. Standardized by 5G (GMP), the production process incorporated two standards: farming standard and harvesting standard. The foundation also implemented three standards: Good Manufacturing Practice (GMP), Good Laboratory Practice, and Good Clinical Practice (GCP). 3) The foundation experienced the shortage of herbal plants, so it promoted herbal plants farming in collaboration with people in the community, employing organic farming in upstream, midstream, and downstream processes. The upstream process included growing, harvesting, and processing. The midstream process included seeking herbal materials and producing herbal products. The downstream process included

the distribution of herbal products. The research found six success factors: (1) the determination of policy, such as the production of herbal products in response to the demand of the market, the development of herbal medicine industry and market to ensure the products would meet international standards, and the production of herbal medicines with medicinal property based on the government's policy; (2) the implementation of corporate social responsibility (CSR); (3) the adding of value to its products; (4) good governance; (5) effective marketing strategies; and (6) appropriate resolution of problems. Finally, the foundation could increase its annual sales, add value to the products, and promote sales and marketing channels resulting in positive impact on the national economy and society. It also promoted innovative ideas and the creation of innovation in the production of herbal products. Finally, Ban Dong Bang Community was developed socially and economically as the people in the community had better living quality leading to sustainability and self-reliance. The guidelines for augmentation of local healer wisdoms to the development of herbs should begin from herbs growing process and herbal drugs production process according to the principles of pharmaceutical industry as well as fully integrated distribution systems of herbal products to the consumers.

Keywords: Extension of wisdom, Development, Herbal, Community

1. บทนำ

การแพทย์พื้นบ้าน เป็นการสืบทอดจากบรรพบุรุษ เป็นกระบวนการเรียนรู้และวิธีการดูแลสุขภาพที่ถูกหล่อหลอมเป็นวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพมีอัตลักษณ์เฉพาะทางวัฒนธรรม (Identity) โดยมีหมอพื้นบ้าน (Folk Medicine) ที่ใช้ภูมิปัญญาการรักษาด้วยสมุนไพรเชื่อมโยงกับระบบนิเวศ เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมในรูปแบบเฉพาะที่อยู่ภายใต้บริบททางสังคมวัฒนธรรม (กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข, 2559, น.93-95) โดยมีหลักการรักษาแบบองค์รวมและรักษาความสมดุลของร่างกายกับธาตุทั้งภายในและภายนอก ตามหลักธรรมชาติ

บำบัด (อาทิตยา วงศ์สุวรรณ, 2562, น.8-9) ในปัจจุบันมีการพัฒนาเวชภัณฑ์มากมายที่ละเลยรากฐานภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิม โดยการพึ่งพาเทคโนโลยีจากภายนอกเกินความจำเป็น ส่งผลต่อภาระค่าใช้จ่ายคว้เร็วในด้านสุขภาพเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ยาแผนโบราณกลับยังขาดความทันสมัย ยากต่อการรับประทาน ไม่สะดวกการพกพา และไม่สอดคล้องกับยุคสังคมปัจจุบัน เนื่องด้วยหลักเภสัชกรรมแผนโบราณที่มีวิธีการปรุงยา 23 วิธี โดยมีรูปแบบการ ปรุงยามีทั้งที่เป็นยาต้ม ยาขง ยาผง ยาอดองเหล้า และยาลูกกลอน ดังนั้น ผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านในสังคมปัจจุบัน จึงควรได้รับการพัฒนาจากรูปแบบและกระบวนการแบบดั้งเดิม สู่รูปแบบใหม่ด้วยนวัตกรรมที่ผนวกกับเทคโนโลยีที่ทันสมัยให้สอดคล้องกับวิถีสังคมปัจจุบัน (เฉลิมพล เกิดมณี และปัทมภักดิ์ นรินทรางกุล ณ ออยุธยา, 2547, น.62)

ปัญหาในการพัฒนายาแผนโบราณของไทยยังมีจุดอ่อนหลายด้าน เช่น 1) ขาดแคลนวัตถุดิบ 2) สินค้าไม่เป็นที่รู้จักของคนรุ่นใหม่ 3) เกษตรกรขาดองค์ความรู้เทคโนโลยีในการผลิต 4) ปัจจัยการผลิตมีต้นทุนสูง ขาดความเชื่อมโยงระหว่างเกษตรกรกับผู้ประกอบการ 5) ขาดการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมเพื่อต่อยอดทางการค้าอย่างเป็นระบบ และยังมีอุปสรรคหลายประการ คือ 1) มีสินค้าทดแทนเป็นจำนวนมาก 2) วัตถุดิบสมุนไพรที่มาจากป่าต่าง ๆ โดยเฉพาะป่าสงวนแห่งชาติ 3) ความไม่แน่นอนในคุณภาพของวัตถุดิบ 4) ความต้องการซื้อของผู้บริโภคลดลง เนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำ 5) กฎหมายด้านความหลากหลายด้านทางชีวภาพ 6) มีข้อจำกัดด้านโฆษณาและประชาสัมพันธ์ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรให้แก่เกษตรกรจำนวนมาก เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบ และเพียงพอต่อการผลิตแบบอุตสาหกรรม โดยต้องเร่งส่งเสริมให้เกษตรกรมีองค์ความรู้และนำเทคโนโลยีผสมผสานร่วมกับการปลูกพืชแบบเกษตรอินทรีย์ เพื่อรับรองมาตรฐานเพิ่มขึ้น (กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์, 2563)

การต่อยอดภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านสู่การพัฒนาสมุนไพรและชุมชน จึงเป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ในการก่อให้เกิดการสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็ง สร้างอาชีพกระจายรายได้ และทำให้เกษตรกรพึ่งพาตนเองได้ โดยการนำเอาภูมิปัญญาหมอพื้นบ้าน อันเป็นองค์ความรู้ที่ได้สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นสืบทอดกันมา เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาสุขภาพของคนในชุมชน รวมถึงยังก่อให้เกิดความสมดุลของสุขภาพร่างกาย และเป็นภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านที่มูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรนำมาต่อยอด

โดยเฉพาะในด้านการดูแลสุขภาพด้วยยาสมุนไพรเดี่ยวและสมุนไพรตำรับ จากสิ่งที่มีอยู่แล้ว มาศึกษาวิจัยและพัฒนา เพื่อให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความทันสมัย สะดวกในการใช้และพกพา ในกระบวนการทำต้องเริ่มพิจารณาด้านการพัฒนาการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชน เพื่อใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์สมุนไพรในรูปแบบการประกอบธุรกิจเพื่อสังคม ร่วมกับการพิจารณา Business Process เพื่อเป็นการสร้างนวัตกรรมใหม่บนรากฐานเดิม ตลอดจนเป็นการเพิ่มแหล่งวัตถุดิบ ช่วยให้เกษตรกรสามารถลดต้นทุนการผลิตจากการใช้สารเคมีลงได้ และสนับสนุนให้มีการเชื่อมโยงเครือข่ายเกษตรกรกับผู้ประกอบการ เพื่อให้เกษตรกรมีความมั่นใจในการขายผลผลิตและแปรรูป มีความสามารถในการเร่งดำเนินการประชาสัมพันธ์ และทำการตลาดให้เป็นที่รู้จักของคนรุ่นใหม่

จากปัญหาและที่มาที่ผู้วิจัยกล่าวมานั้น ผู้วิจัยจึงมีความตระหนักความสำคัญของการต่อยอดภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านสู่การพัฒนาสมุนไพรและการพัฒนาชุมชน จากปัญหาการขาดแคลนสมุนไพรและปัญหาการขาดเทคโนโลยีการผลิตและควบคุมคุณภาพ จึงเป็นที่มาของการศึกษาวิจัย เรื่อง การต่อยอดภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านสู่การพัฒนาสมุนไพรและชุมชน: กรณีศึกษามูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จังหวัดปราจีนบุรี โดยทำการศึกษาควบคู่กับการปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ของชุมชนบ้านดงบัง เพื่อเป็นต้นแบบในการศึกษาวิจัยอย่างครบวงจร เนื่องจากมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร มีผลงานเชิงประจักษ์ในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อีกทั้ง มีบทเรียนการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบทั้งระดับต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ โดยมุ่งหวังให้เกิดการส่งเสริมให้มีการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมเพื่อต่อยอดอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่มีอยู่อย่างต่อเนื่อง รวมถึงให้เกิดความเป็นมาตรฐาน ทั้งในด้านกระบวนการและการบริการ โดยการขยายช่องทางทางการตลาด ตัวแทนจัดจำหน่าย ตลอดจนฐานข้อมูลลูกค้า เพื่อเป็นการเพิ่มยอดขายทางการตลาด ตลอดจนการส่งเสริมให้สังคมเกิดความตระหนักในคุณค่าของการพัฒนาสมุนไพรจากภูมิปัญญาหมอพื้นบ้าน เพื่อให้เกิดการยอมรับและใช้ยาสมุนไพรเพิ่มขึ้น อันเป็นการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจให้ชุมชนมีรายได้ที่มั่นคง สุขภาพดี สิ่งแวดล้อมดี ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นอย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาการต่อยอดภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านด้านตำรับยาสมุนไพรสู่การพัฒนาสมุนไพรและชุมชนของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร
- 2) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรควบคู่กับการพัฒนาการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านดงบัง จังหวัดปราจีนบุรี
- 3) เพื่อศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จ (Key Success Factors) ของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร
- 4) เพื่อศึกษาผลลัพธ์ที่มีต่อการเพิ่มยอดขายผลิตภัณฑ์ การขยายช่องทางการตลาดและผลลัพธ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนบ้านดงบัง ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง การต่อยอดภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านสู่การพัฒนาสมุนไพรและชุมชน: กรณีศึกษามูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จังหวัดปราจีนบุรี ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้รูปแบบการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary Research) จากการค้นคว้า หนังสือ บทความ วารสาร เอกสารวิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ การสังเกต การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องข้อมูลด้านตำรับยาของหมอพื้นบ้าน วิธีการและกระบวนการ รูปแบบของผลิตภัณฑ์ดั้งเดิม การพัฒนาการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านดงบัง ข้อมูลทั่วไปของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรในกระบวนการพัฒนาสมุนไพรจากภูมิปัญญาพื้นบ้านที่แตกต่างไปจากภูมิปัญญาดั้งเดิม นโยบาย และกิจกรรมภายในการประกอบธุรกิจเพื่อสังคม รูปแบบและกลยุทธ์ทางการตลาดในการประกอบธุรกิจเพื่อสังคมของโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในประเด็นบริบทชุมชนและเกี่ยวกับกระบวนการศึกษาในรูปแบบและกลยุทธ์ทางการตลาดและปัจจัยแห่งความสำเร็จของผู้ประกอบธุรกิจเพื่อสังคม การบริหารจัดการ การเป็นผู้ผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากภูมิปัญญาหมอพื้นบ้าน การพัฒนาการปลูกพืชสมุนไพรของทางมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงเดี่ยวแบบเผชิญหน้า เป็นการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด ด้วยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยกำหนดคุณลักษณะสำคัญ โดยแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็น 5 กลุ่ม จำนวนทั้งสิ้น 13 ราย ดังนี้

กลุ่มที่ 1 คือ ตัวแทนผู้บริหาร ทั้งในระดับนโยบายและผู้นำนโยบายไปปฏิบัติของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร คือ เลขาธิการและที่ปรึกษาวิจัยและพัฒนามูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร และกรรมการบริหารและที่ปรึกษาฝ่ายการตลาดมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จำนวน 2 คน

กลุ่มที่ 2 คือ ตัวแทนเจ้าหน้าที่ฝ่ายขายผลิตภัณฑ์ ณ จุด ขาย และเจ้าหน้าที่แพทย์แผนไทยประจำโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จำนวน 2 คน

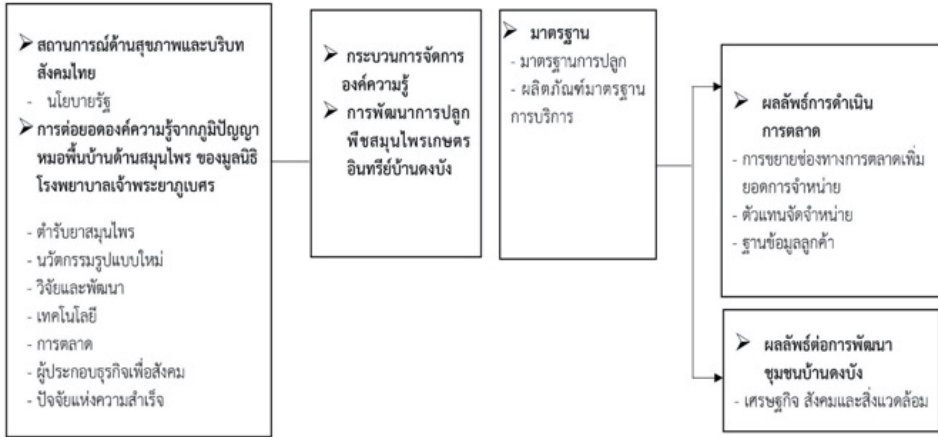
กลุ่มที่ 3 คือ ตัวแทนผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกสมุนไพรเกษตรอินทรีย์ คือ ประธาน ที่ปรึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกสมุนไพรเกษตรอินทรีย์ ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกสมุนไพรเกษตรอินทรีย์ และคณะกรรมการบริหารกลุ่มปลูกสมุนไพรบ้านดงบัง ตำบลดงขี้เหล็ก อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี จำนวน 4 คน

กลุ่มที่ 4 ตัวแทนหมอฟันบ้านเป็นผู้มีองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาด้านการรักษาด้วยสมุนไพร ในจังหวัดปราจีนบุรี จำนวน 2 คน

กลุ่มที่ 5 ตัวแทนเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง คือ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขจังหวัดปราจีนบุรี 2 คนและเจ้าหน้าที่เกษตรจังหวัดปราจีน 1 คน รวม 3 คน

ทั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา โดยการรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตบริบททางสังคม เช่น สภาพแวดล้อม พฤติกรรมและวิถีชีวิต ซึ่งสามารถตรวจสอบภาคสนาม เพื่อให้สามารถเข้าใจความหลากหลายของปรากฏการณ์ เช่น ระบบความคิด กระบวนการจัดการและพัฒนาสมุนไพร โดยแยกออกตามประเด็นที่กำหนดไว้และสังเคราะห์ในประเด็นสำคัญเป็นรายบุคคลสรุปในภาพรวมโดยใช้หลักตรรกวิทยาในการอธิบายการจำแนกประเภทของปรากฏการณ์

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

รูปที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

5. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัย	
1) ผลการศึกษาการต่อยอดภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านด้านตำรับยาสมุนไพรสู่การพัฒนาสมุนไพรและชุมชนของโรงพยาบาลอภัยภูเบศร เพื่อเป็นการต่อยอดจากสิ่งที่มีอยู่แล้ว มาศึกษาวิจัยและพัฒนาเพื่อให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความทันสมัย สะดวกในการใช้และพกพา	1.1) เกิดการส่งเสริมให้ความรู้สู่ประชาชนและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทั่วประเทศ จากการเล็งเห็นความสำคัญของพืชสมุนไพรที่มีคุณค่าและนำสร้างมูลค่า จนเกิดเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนายาจากสมุนไพร “พญาอ” ซึ่งเป็นสมุนไพรตัวแรกของโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร (กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก สำนักงานข้อมูลและคลังความรู้, 2553) 1.2) เกิดการต่อยอดใช้ทำยารักษาโรคอย่างจริงจังและเป็นระบบ โดยมีการเก็บข้อมูลองค์ความรู้ กระบวนการจัดการองค์ความรู้ และทำการต่อยอดภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านด้านสมุนไพรเป็นผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ ซึ่งมีรูปแบบการใช้ที่สอดคล้องกับวิถีสังคมปัจจุบัน โดยมีการบังคับชี้ความรู้ มุ่งศึกษาความรู้ด้านภูมิปัญญาหมอพื้นบ้าน การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ การสร้างและแสวงหาความรู้ ความรู้ที่ซ่อนอยู่ในตัวหมอพื้นบ้านทำให้ง่ายต่อความเข้าใจ การประมวลและกลั่นกรององค์ความรู้ จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีคุณค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด การเข้าถึงความรู้จากการเดินทางสำรวจหมอพื้นบ้าน และการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติแก่ชุมชน เกี่ยวกับการปลูกพืชสมุนไพรเกษตรอินทรีย์

ผลการวิจัย	
2) ผลการศึกษากระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านควบคู่กับการพัฒนาการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านดงบัง จังหวัดปราจีนบุรี	2.1) กรรมวิธีการปรุงยาจากเภสัชตำรับจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติมีการเปลี่ยนแปลงไปมากจากกรรมวิธีการปรุงยาจากภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านด้วยขั้นตอนของการพัฒนาของกระบวนการพัฒนาสมุนไพรให้ได้มาตรฐาน 5G คือ การปลูกที่ดี (GAP), และการเก็บเกี่ยวที่ดี (GHP) และในส่วนมูลนิธิฯ ทำหน้าที่ในการสร้างมาตรฐานที่เกี่ยวกับการผลิตให้ได้มาตรฐานโรงงานที่ดี (GMP) ห้องปฏิบัติการที่ดี (GLP) และมาตรฐานคลินิกที่ดี (GCP) (พัฒนาสุขภาพเศรษฐกิจ, 2558, น.168-173) 2.2) กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ยาสมุนไพรในรูปแบบใหม่ ถือได้ว่าเป็นนวัตกรรมด้านการพัฒนายาจากสมุนไพรของประเทศไทยด้านสมุนไพร และเป็นประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติงานผลิตยาจากสมุนไพรของโรงพยาบาลภาครัฐ อันจะนำไปสู่การมีสุขภาพดีของประชาชน บนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง 2.3) การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร มีเทคนิคที่หลากหลายในการผลิตยาในรูปแบบใหม่ จึงสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาสมุนไพรให้เกิดความเข้าใจและมีแนวทางในการคัดเลือกยาจากสมุนไพร เพื่อให้โรงพยาบาลต่าง ๆ สามารถนำมาผลิตและพัฒนายาจากสมุนไพรที่อยู่ในบัญชียาหลัก เพื่อนำไปใช้กับผู้ป่วยในโรงพยาบาลของตนเองได้
3) ผลการศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จ (Key Success Factors) ของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร	3.1) ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย การส่งเสริมผลผลิตของสมุนไพรไทยที่มีศักยภาพตามความต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ การพัฒนาอุตสาหกรรมและการพัฒนาตลาดสมุนไพรให้มีคุณภาพระดับสากล การส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อการรักษาโรคและการสร้างเสริมสุขภาพ และการสร้างความเข้มแข็งของการบริหารและนโยบายของภาครัฐ (กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข, 2559, น.2-7) 3.2) ปัจจัยภายใน ประกอบด้วย แนวความคิดด้านการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อสังคม การส่งเสริมและพัฒนาการใช้ผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อบริการแก่ประชาชน การสร้างคุณค่าของผลิตภัณฑ์ ด้วยกลยุทธ์การตลาดที่ขับเคลื่อนโดยคุณค่า (Values Driven Marketing) การบริหารจัดการที่ดีด้วยแนวคิดเป็นระบบ และการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เหมาะสม

ผลการวิจัย	
4) ผลลัพธ์ที่มีต่อการเพิ่มยอดขายผลิตภัณฑ์ การขยายช่องทางการตลาดและผลลัพธ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนบ้านดงบัง	4.1) ด้านคุณค่าและเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นการสืบสานถึงภูมิปัญญา ที่ทรงคุณค่าเมื่อครั้งอดีต มาผ่านกระบวนการแปรรูปที่ทันสมัย ได้มาตรฐานตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ทางการแพทย์ พร้อมทั้งหลักฐานเชิงประจักษ์ที่มีการเผยแพร่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ 4.2) ด้านการประชาสัมพันธ์ ส่งเสริมการขายและช่องทางการให้บริการ โดยมุ่งเน้นเรื่องให้ความรู้และสรรพคุณของผลิตภัณฑ์สมุนไพร ซึ่งจะทำให้ผู้บริโภคเข้าถึงความรู้และการใช้ยาที่ถูกต้อง สามารถเข้าถึงสมุนไพรใกล้ตัว เพื่อใช้ประโยชน์ได้ง่ายขึ้น 4.3) ด้านการเกิดผลประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคมอย่างแท้จริง จากการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อสังคมโดยอุสาหกรรมการผลิตที่ครบวงจรที่มีการเกษตรเพื่อแปรรูปสมุนไพรที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพจากอดีตให้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ เพื่อตอบสนองความต้องการ ทั้งในภาคการผลิตและการบริการ 4.4) ด้านการส่งผลต่อแนวคิดและนวัตกรรมการผลิตสมุนไพรไทย ด้วยการยกระดับมาตรฐานการผลิตจากสมุนไพร ตามหลักเกณฑ์วิธีการตามสากล เพื่อสร้างความมั่นใจในการบริโภค ช่วยให้ประชาชนเข้าถึงยาจากสมุนไพร เพิ่มการแข่งขันด้านการคิดค้นนวัตกรรมการพัฒนาสมุนไพรเชิงวิชาการ ใหม่ขึ้น และเป็นการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันในตลาดอาเซียนและนานาชาติ รวมไปถึงผลลัพธ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนบ้านดงบัง ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยรวมของบ้านดงบังเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ คือ มีรายได้ที่มั่นคง มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เกิดการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

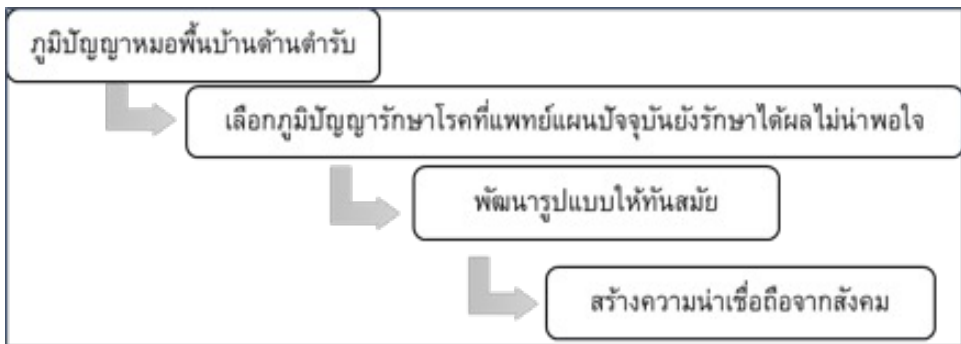
6. อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัย เรื่องการต่อยอดภูมิปัญญาหมอปั้นบ้านสู่การพัฒนาสมุนไพรและชุมชน: กรณีศึกษามูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จังหวัดปราจีนบุรี โดยการนำข้อมูลที่สังเคราะห์มาได้จากการศึกษาวิจัยเอกสาร มาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลเชิงลึกที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ มีประเด็นในการอภิปราย ดังนี้

1) การต่อยอดภูมิปัญญาหมอปั้นบ้านด้านตำรับยาสมุนไพรสู่การพัฒนาสมุนไพรและชุมชนของโรงพยาบาลอภัยภูเบศร เริ่มต้นจากปัญหาจากการทำงานของผู้ให้บริการสุขภาพ และหาวิธีการแก้ไขปัญหาโดยใช้ภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่น พร้อมทั้งความรู้ความสามารถที่สั่งสมมาในสายอาชีพ จนสามารถพัฒนายาสมุนไพร

ให้เป็นที่ยอมรับ และมีประโยชน์สูงสุดต่อสาธารณชน ทั้งยังเป็นการฟื้นฟูองค์ความรู้ด้านสมุนไพรอันเป็นภูมิปัญญาของชาติที่ใช้ดูแลสุขภาพของคนไทยมาอย่างยาวนาน เพื่อตอบสนองต่อนโยบายภาครัฐอีกด้วย โดยผลการต่อยอดของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร มีความสอดคล้องกับการส่งเสริมการต่อยอดภูมิปัญญาหมอฟันบ้านในเชิงนโยบายที่มีการส่งเสริมและพัฒนา ฟันฟูภูมิปัญญาฟันบ้านด้านสุขภาพเพื่อใช้ประโยชน์ในระบบสุขภาพที่มีการประเมิน หมอฟันบ้านที่มีคุณค่าสองลักษณะคือ ต้องเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญในการรักษา และมีองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาการแพทย์ฟันบ้านที่มีการสืบค้น สืบค้น ศึกษาบุคคลที่มีประสบการณ์ด้านภูมิปัญญาด้านการแพทย์ฟันบ้านเป็นการต่อยอดภูมิปัญญา อนุรักษ์ในแนวทางการฟื้นฟู ส่งเสริมการให้มีการใช้ภูมิปัญญาฟันบ้านในการดูแลสุขภาพและสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

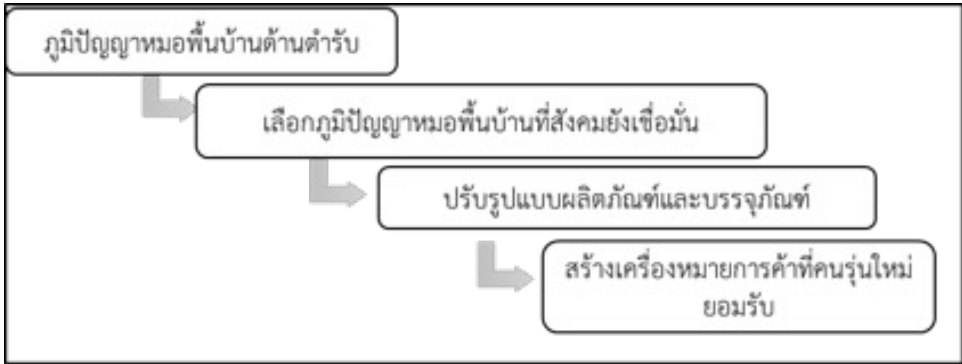
2) กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากภูมิปัญญาหมอฟันบ้านที่ควบคู่กับการพัฒนาการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านดงบัง จังหวัดปราจีนบุรี การต่อยอดภูมิปัญญาหมอฟันบ้านด้านตำรับยาสมุนไพรโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร มีรูปแบบการต่อยอดภูมิปัญญาหมอฟันบ้านอยู่ 2 รูปแบบ ดังต่อไปนี้

รูปที่ 2 การต่อยอดภูมิปัญญาหมอฟันบ้านโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร

รูปแบบที่ 1: การพัฒนารูปแบบให้ทันสมัย

ที่มา: ผู้วิจัย

รูปที่ 3 การต่อยอดภูมิปัญญาหม้อพื้นบ้านโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร
รูปแบบที่ 2: การปรับรูปแบบผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์
ที่มา: ผู้วิจัย

รูปแบบการต่อยอดภูมิปัญญาหม้อพื้นบ้านของโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า มีความสอดคล้องกับแนวคิด ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์แผนไทยในมิติทางสังคม เป็นภูมิปัญญาที่มีความเกี่ยวข้องในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ในมุมมองเรื่องความสมดุลรวมถึงการได้ใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมจากการใช้ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรด้านยารักษาโรครวมแหล่งอาหารมีกระบวนการผลิตที่ดี (Good Manufacturing Practice: GMP) คือ การสร้างความเชื่อมั่นหรือความมั่นใจ ในการเลือกกระบวนการผลิตที่ใช้วิธีการและเทคโนโลยีอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพเป็นที่น่าพอใจในการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการผลิตสินค้าด้านการเกษตร การแปรรูปที่ดี (Good Preservative Practice : GPP) คือ ภูมิปัญญาในการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรให้เกิดประสิทธิภาพ ในการนำเทคนิคเข้ามาช่วยทำให้เกิดการสร้างคุณค่าเพิ่มให้กับผลผลิต (Local Wisdom at Value Added Period) คือ การนำผลผลิตสดมาจัดกระทำหรือเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะด้านกายภาพทางชีวภาพและคุณสมบัติทางเคมี หรือเพื่อให้มีความสม่ำเสมอด้านรูปร่าง ขนาด อายุการใช้งาน สารออกฤทธิ์หรือรสชาติที่ดี การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตทางการเกษตร (พัฒนา สุขประเสริฐ, 2558, น.168-173) และแนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว เป็นการพัฒนาที่มุ่งไปสู่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งกิจกรรมภายใต้แนวทางการพัฒนานี้ มุ่งใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิด

ก๊าซเรือนกระจกในปริมาณที่ไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ที่อาจทำให้เกิดการเสียความสมดุลในการดำรงชีวิต (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และชัยณรงค์ เครือนวน, 2538)

กระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรจากภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านที่ควบคู่กับการพัฒนาการปลูกพืชสมุนไพรของชุมชนบ้านดงบัง จังหวัดปราจีนบุรี ยังพบว่ามีความสอดคล้องกับแนวคิดธุรกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise: SE) ตามแนวคิดของบริติช เคานซิล (2015) ถึงรูปแบบการประกอบการประเภทหนึ่งในการดำเนินการธุรกิจที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม สังคม เป็นธุรกิจที่ดำเนินการในระบบเศรษฐกิจของประเทศที่สร้างทั้งรายได้แก่ระบบเศรษฐกิจของประเทศ และสร้างผลกระทบต่อคุณค่าทางสังคมร่วมด้วย เรียกได้ว่าเป็นการสร้างการพัฒนาประเทศ ทั้งทางตรงและทางอ้อม (Social Enterprise London, 2018) กิจการเพื่อสังคมนั้น มีการดำเนินการที่มีความแตกต่างจากธุรกิจทั่ว ๆ ไป รวมถึงมีแนวทางการสนับสนุนจากภาครัฐที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ โดยศึกษากิจการจะต้องทำธุรกิจเพื่อสังคมที่ปรากฏในสังคมไทยนั้น สามารถเป็นเครื่องมือสำคัญที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาและแก้ปัญหาทางสังคมอย่างเป็นระบบได้อย่างแท้จริง โดยคุณสมบัติของการประกอบธุรกิจเพื่อสังคมนั้น มีเป้าหมายทางสังคมที่ชัดเจน ร่วมกับมีรายได้มาจากการขายสินค้าและบริการ แล้วจึงนำกำไรมาลงทุนซ้ำ เพื่อเป้าหมายทางสังคมของกิจการ ดังนั้นการประกอบธุรกิจเพื่อสังคมจึงเป็นการดำเนินการธุรกิจ การเป็นผู้ประกอบการที่มีทักษะในการดำเนินงานภาคธุรกิจ มาผนวกเข้ากับควมมีคุณค่าในการให้บริการสาธารณะ ซึ่งกิจการจะมีการดำเนินกิจกรรมที่หลากหลายแตกต่างกันออกไป เพื่อตอบสนองสังคมในบริบทที่ต่างกันไป

อีกทั้ง การต่อยอดภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร มีการพัฒนาที่สอดคล้องกับแนวคิดปัจจัยความสำเร็จของ Fuller (CSF Analysis, 1994) 7 ประการ โดยมีแนวคิดที่ครอบคลุมทั้ง 7 ด้าน คือ ด้านความมุ่งมั่น (Drive) เป็นหัวใจสำคัญประการแรกที่ทุกคนต้องประพฤติปฏิบัติ ด้านภูมิปัญญา (Knowledge/Wisdom) ที่เป็นองค์ความรู้ที่มูลนิธิฯ สามารถนำองค์ความรู้มาพัฒนาต่อยอดและใช้หลักการบริหาร สู่เป้าหมายได้ ด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) เพื่อเพิ่มพูนภูมิพลังแห่งปัญญาอยู่ตลอดเวลา นำมาซึ่งโอกาสทางธุรกิจ ด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Personal Creativity) โดยรูปแบบวิธีคิด (Mental Ability) ที่ก่อให้เกิดมุมมองแปลกใหม่ (New Paradigm) ที่แตกต่างจากรูปแบบเดิม สามารถ

แสวงหาโอกาส (Opportunity Seeking) เพื่อนำมาบริหารและพัฒนาให้เกิดเป็นคุณค่า แก่ธุรกิจของตน ในด้านการปรับปรุงระบบงานทั่วไป ระบบการผลิต ระบบการตลาด และระบบการบริการลูกค้า ตลอดจนระบบการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ด้านมนุษยสัมพันธ์และทักษะการสื่อสาร (Human Relations & Communications Ability) เป็นส่วนสำคัญในการติดต่อสื่อสาร บริการแก่ลูกค้าและบริหารทีมงานขนาดเล็ก มีความเข้าใจในทิศทางกลยุทธ์และวิธีปฏิบัติสอดคล้องกันโดยพื้นฐาน สำหรับการเป็นเจ้าของกิจการ ด้านความฉลาดรู้ทางอารมณ์ (Emotional Quotient - EQ) เป็นทักษะการแก้ปัญหาและตัดสินใจ (Problem Solving & Decision Making Skill) ในการประกอบธุรกิจ ความเข้าใจในตัวปัญหา เทคนิคการวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดทางเลือกในการตัดสินใจ และด้านการบริหารเวลา (Time Management) ให้สอดคล้องกับการดำเนินงานของมูลนิธิฯ

จากแนวคิดของ Fuller (1994) ที่แบ่งการพัฒนาผลิตภัณฑ์ได้เป็น 7 ประการ สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ว่า การพัฒนาสมุนไพรของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร มีผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการต่อยอดจากภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านมากกว่า 150 ชนิด ซึ่งกระบวนการผลิตที่เกิดจากภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมนำมาต่อยอด โดยนำเอกลักษณ์ท้องถิ่น ลักษณะเด่นทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมของการดูแลสุขภาพของคนรุ่นเก๋านำมาสร้างสรรค์โดยคิดค้นผลิตภัณฑ์ใหม่จากสูตรเดิมที่หมอพื้นบ้านใช้รักษาคนในชุมชน มาปรับเปลี่ยนให้อยู่ในรูปแบบที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน โดยการนำผลิตภัณฑ์ในรูปแบบที่หมอพื้นบ้านใช้ปรุงยาด้วยการต้ม ผน ลูกกลอน ยางง น้ำมันสกัด ฯลฯ มาปรับปรุงรูปลักษณะใหม่ด้วยวิธีการเภสัชกรรมและเทคโนโลยีผสมผสาน จนเกิดผลิตภัณฑ์ใหม่อันเป็นเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์

3) ปัจจัยแห่งความสำเร็จ (Key Success Factors) ของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ประกอบไปด้วยปัจจัยภายนอก อันเป็นการส่งเสริมผลิตผลของสมุนไพรไทยที่มีศักยภาพตามความต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ และปัจจัยภายใน อันเป็นแนวความคิดด้านการเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม โดยมีกระบวนการคือ นำนโยบายเพื่อแก้ปัญหาสังคมและปัญหาสุขภาพ ไปใช้ในการสร้างโอกาสในต่อยอดทางภูมิปัญญาสู่การพัฒนาทรัพยากร เพื่อให้เกิดการสร้างมูลค่าให้กับพืชสมุนไพรสู่ผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ ด้วยแนวความคิดการพัฒนาในส่งเสริมการปลูกพืชสมุนไพรอินทรีย์ เป็นหนทางในการขับเคลื่อนสู่เป้าหมายในการพัฒนาชุมชน ตลอดจน สร้างงาน

สร้างอาชีพ สร้างรายได้ เกิดความยั่งยืน อันเป็นการคืนกำไรสู่สังคม ทั้งในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศูนย์การเรียนรู้ สังคม วัฒนธรรม และดำรงวิถีธรรมชาติ จนเกิดการบรรลุเป้าหมาย พัฒนาสิ่งแวดล้อม การสร้างเศรษฐกิจชุมชน ทดแทนยานำเข้า และลดดุลการค้า ซึ่งแสดงให้เห็นถึง วิสัยทัศน์ ปรัชญา เป้าหมาย และแนวความคิดพัฒนาแบบครบวงจร เพื่อให้เกิดความยั่งยืน รวมทั้งการสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม และพัฒนาบุคลากรให้มีประสิทธิภาพและเป็นอิสระ โดยตั้งมั่นในเป้าหมายของการประกอบธุรกิจเพื่อสังคมอย่างแน่วแน่ ที่มุ่งหวังกำไรเพื่อสังคม เพื่อพัฒนาสมุนไพรสู่ตลาดสากล และเพื่อตอบสนองนโยบายภาครัฐและ WHO ที่ให้ประชาชนมีสุขภาพดี ทั่วหน้าด้วยสมุนไพรท้องถิ่น

ปัจจัยแห่งความสำเร็จของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร มีความสอดคล้องกับแนวคิดในเรื่องการสร้างข้อได้เปรียบทางการแข่งขัน (Competitive Advantage) ที่ไม่ใช่แค่เพียงการมุ่งเน้นไปที่กระบวนการในการผลิต แต่ยังให้ความสำคัญกับการสร้างนวัตกรรม (Innovation) ซึ่งในธุรกิจขนาดย่อมจะเกิดขึ้นง่ายกว่าด้วยอาศัยความคิดสร้างสรรค์ (Creative Destruction) โดยธุรกิจขนาดย่อมจะมีการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาและเทคโนโลยี การตลาด ผลิตภัณฑ์และการมีความคิดใหม่ ๆ ทำให้เกิด โดย SBA (Secrets of small business success) ซึ่งเป็นสถาบันหลักของสหรัฐอเมริกา โดยได้ระบุถึงความสำคัญของนวัตกรรมในธุรกิจขนาดย่อมไว้ไม่ว่าจะเป็น นวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ (Product Innovation) เป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่หรือการปรับปรุงผลิตภัณฑ์ นวัตกรรมด้านบริการ (Service Innovation) เป็นการนำเสนอรูปแบบการบริการใหม่ ๆ นวัตกรรมด้านกระบวนการ (Process Innovation) เป็นกระบวนการใหม่ ๆ ที่ใช้วัดปัจจัยการนำเข้าในการผลิตสินค้าและบริการ และนวัตกรรมด้านการจัดการ (Management Innovation) เป็นการสร้างวิธีการใหม่ ๆ ในการจัดการทรัพยากรธุรกิจ และผลลัพธ์ที่มีต่อการเพิ่มยอดขายผลิตภัณฑ์ การขยายช่องทางการตลาดและผลลัพธ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนบ้านดงบัง ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม (สมชาย หิรัญกิตติ และศิริวรรณ เสรีรัตน์, 2542, น.23-24)

ปัจจัยแห่งความสำเร็จของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ยังมีความสอดคล้องกับ แนวคิด TBL ที่ว่าด้วยความเชื่อมโยงของผลลัพธ์ทางสังคมกับการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคม และแนวความคิดพัฒนาที่ยั่งยืน ระดับของธุรกิจที่ยั่งยืน (Sustain Able Business) ของกิจการ ที่ไม่ได้วัดเป้าหมายคุณค่าขององค์กรจากกำไร

ที่เป็นตัวเงิน (Profit) แต่ให้ความสำคัญเรื่องของมนุษย์ (People) และโลก (Planet) หมายความว่าให้ความสำคัญกับสังคม สิ่งแวดล้อม และแสดงความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพิ่มขึ้น หลักการเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงการเพิ่มยอดขายได้และการสร้างความเชื่อมั่นในสินค้า รวมถึงการสร้างเอกลักษณ์ที่ทรงคุณค่าของมูลนิธิโรงพยาบาลอภัยภูเบศร ด้วยผลการดำเนินงานที่คาดหวังได้ อันประกอบด้วยผลผลิต จากการดำเนินงาน (Outputs) คือสินค้าและผลิตภัณฑ์สมุนไพร ซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นโดยตรงจากการดำเนินกิจกรรมและผลกระทบที่ได้ (Impacts) ที่ได้ เป็นผลที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากผลผลิตจากการดำเนินงานและผลลัพธ์ที่ได้ทำให้เกิดการสร้างคน สร้างงาน สร้างรายได้ ช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลลัพธ์อันเนื่องมาจากผลกระทบ เมื่อองค์กรลงมือปฏิบัติงานย่อมทำให้เกิดผลงานที่เรียกว่า ผลการดำเนินงานที่เกิดขึ้นจริง (Actual Performance) ซึ่งสามารถจำแนกได้จากผลระยะต้น ระยะกลางและระยะยาว ที่เกิดจากการดำเนินงาน โดยอาศัยวิสัยทัศน์และนโยบาย ของมูลนิธิ ที่ทำให้เกิดผลผลิต ผลกระทบ ผลลัพธ์ ในการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและมีการบริหารงานแบบครบวงจร ทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานตามนโยบายที่เป็นผู้ประกอบการธุรกิจเพื่อสังคมอย่างแท้จริง (เครือข่ายธรรมมาภิบาลสิ่งแวดล้อม, 2557)

นอกจากนี้ การดำเนินกิจการของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ยังคำนึงถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นทางสังคม (Social Input) ทั้งในด้านองค์กรเป้าหมายทางสังคมและกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน ในการมุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา รายได้ในชุมชน การตลาดสินค้าสุขภาพ นวัตกรรมใหม่ และวิถีสุขภาพ โดยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ สามารถใช้เป็นข้อมูลในการให้การสนับสนุนองค์กรนั้น ๆ อันเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือและการยอมรับ ซึ่งสามารถใช้แยกกิจการเพื่อสังคมออกจากธุรกิจกระแสหลักได้ชัดเจนไม่ทำให้เกิดความสับสน รวมถึงเป็นเครื่องมือที่แสดงความรับผิดชอบต่อสังคม (Accountability) ด้วยการแสดงความโปร่งใสแสดงให้เห็นว่าทรัพยากรที่รับมานั้นสร้างคุณค่าทางสังคมอย่างเป็นรูปธรรมอย่างไร เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ให้การสนับสนุนทรัพยากร ให้สามารถตัดสินใจในแต่ละช่องทางของการลงทุน ทั้งช่วงลงทุน ปรับปรุง และปันผล ตลอดจนประโยชน์จากการประเมินผลผลิตทางสังคมที่มีต่อองค์กรภาครัฐ มูลนิธิและผู้สนับสนุนอื่น ๆ ใช้ในการตัดสินใจลงทุน ประเมินผลปฏิบัติงาน วัดความก้าวหน้า ประเมินแผนพยากรณ์อนาคตในขั้นตอนการประมูลงานโครงการ ติดตาม ประเมินผลการดำเนินการ

การคำนึงถึงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นทางสังคมของการดำเนินกิจการของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรนั้น สำหรับนักวิชาการและผู้ดำเนินนโยบายสามารถใช้ในการประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของนโยบายและใช้ประกอบการวิเคราะห์ทางเลือกเชิงนโยบายได้ สรุปได้ว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการต่อยอดภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านและการพัฒนาสมุนไพรและการปลูกนั้น ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีมากขึ้น ทั้งด้านเศรษฐกิจ ชุมชน สังคม องค์กร และสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับการประเมินผลกระทบทางสังคม (SIA) ด้านคุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์อันประกอบด้วย การใช้ที่ดิน ใช้หลักการพิจารณาจากการใช้สอย แนวทางการจัดการความเพียงพอ คุณภาพที่ส่งผลต่อประชาชน ด้านคุณค่าต่อคุณภาพชีวิต ด้านเศรษฐกิจ การตั้งถิ่นฐาน การเติบโตของชุมชนและองค์กรในชุมชน อาชีวอนามัย ความปลอดภัย สุขภาพและสาธารณสุข ทัศนียภาพ ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีและค่านิยม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่แปลงเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น (เครือข่ายธรรมชาติสิ่งแวดล้อม, 2557)

4) ผลลัพธ์ที่มีต่อการเพิ่มยอดขายผลิตภัณฑ์ การขยายช่องทางการตลาด และผลลัพธ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนบ้านดงบัง ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม ไม่ว่าจะเป็นผลลัพธ์ทางด้านคุณค่าและเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านการเกิดผลประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคมอย่างแท้จริง และด้านการส่งผลต่อแนวคิดและนวัตกรรมการผลิตสมุนไพรไทย ส่งผลให้มูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรมียอดขายเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีการขยายช่องทางการตลาดหลายช่องทางเพิ่มขึ้น ทั้งด้านการเพิ่มลูกค้า ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด โดยมาจากการดำเนินงานของกิจการ ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและพันธกิจของกิจการ ทั้งผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจของชุมชนบ้านดงบังจากการต่อยอด ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านให้มีรายได้หลักจากการปลูกพืชสมุนไพรเกษตรอินทรีย์ มีภาระหนี้สินลดลง ต้นทุนการผลิตต่ำ และปัญหาสุขภาพดีขึ้น สิ่งแวดล้อมในชุมชนดีขึ้นและมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ทั้งนี้ ผลลัพธ์ทางสังคมของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรในฐานะผู้ประกอบการเพื่อสังคม ยังพบว่า การดำเนินงานของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรนั้น ทำให้เกิดผลลัพธ์ทางสังคมอย่างเป็นรูปธรรมแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น กลุ่มวิสาหกิจผู้ปลูกชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น สร้างคุณค่าจากทรัพยากรให้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจและส่งผลต่อสุขภาพของชุมชนดีขึ้น เกิดความสามัคคีช่วยเหลือกันในชุมชนเพิ่มขึ้น

ผลลัพธ์ทางสังคมของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศรดังที่ได้อภิปรายมานี้ มีความสอดคล้องกับการศึกษารูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนบางหัวเสื่อจังหวัดสมุทรปราการ เป็นการนำสมุนไพรในท้องถิ่นที่มีอยู่ นำไปต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ และสร้างความหลากหลายในผลิตภัณฑ์แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชน พร้อมทั้งประเมินความพึงพอใจต่อการใช้นิคมของชุมชนเพื่อนำไปกำหนดทิศทางการบริหารจัดการ เพื่อผลิตสินค้าให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาด ทำการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์และวางแผนการผลิตผลิตภัณฑ์ของกลุ่มในครั้งต่อไป ทำให้ทราบว่าในกลุ่มแม้จะเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนขนาดเล็ก แต่มีแนวคิดในการบริหารจัดการทั้งทางด้าน การต่อยอดทางภูมิปัญญาหมอยาพื้นบ้านและสร้างมูลค่าในผลิตภัณฑ์พร้อมทั้ง การประชาสัมพันธ์ และการบริหารจัดการด้านคิดค้นพัฒนาสร้างความหลากหลายในผลิตภัณฑ์ของชุมชนอีกด้วย นับว่าเป็นการบริหารจัดการกลุ่มที่ดี (อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์, 2557) นอกจากนี้ สมุนไพรของมูลนิธิโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ยังถือว่าเป็นนวัตกรรมใหม่จากรากฐานเดิมที่มีอยู่มาสร้างมูลค่าด้วยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้อยู่ในรูปแบบใหม่ ทั้งยาตำรับและยาเดี่ยว เช่น การบรรจุแคปซูล รูปแบบครีม สเปรย์ ซอฟเจล ชาชงสมุนไพร และผลิตภัณฑ์อาหารเสริมและเครื่องสำอาง ซึ่งได้นำพื้นฐานเอกลักษณ์ท้องถิ่นมาสร้างความโดดเด่นให้เป็นจุดขาย ที่แสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนแห่งนี้ในด้านผลิตภัณฑ์จากเกษตรอินทรีย์ ออร์แกนิกที่แตกต่างจากชุมชนอื่นที่มีแหล่งปลูกพืชสมุนไพรระบบเกษตรอินทรีย์และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ซึ่งเป็นนำเอกลักษณ์ท้องถิ่นมาพัฒนาให้สอดคล้องกับผลิตภัณฑ์อย่างกว้างขวาง

7. ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

- 1) ควรศึกษาเชิงเปรียบเทียบการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรอย่างครบวงจรจากแหล่งอื่น ๆ เพื่อต่อยอดองค์ความรู้
- 2) ควรสำรวจและศึกษาเชิงเปรียบเทียบระบบการปลูกพืชสมุนไพรในแปลงเกษตรอินทรีย์เพื่อใช้สำหรับการพัฒนาพืชสมุนไพรจากภูมิภาคอื่น
- 3) ควรศึกษากระบวนการนำผลสำเร็จของกรณีศึกษานี้ขยายผลไปสู่โรงพยาบาลขนาดเล็กและชุมชนในภูมิภาคอื่น ๆ

เอกสารอ้างอิง

- กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข. (2559). *แผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2560 – 2564*. กรุงเทพฯ: บริษัท ทีเอส อินเทอร์เน็ต จำกัด.
- กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข. (2559). *รายงานสาธารณสุขไทยด้านการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก 2557-2559 (พิมพ์ครั้งที่ 1)*. นนทบุรี: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก สำนักงานข้อมูลและคลังความรู้. (2553). *รายงานสาธารณสุขไทยด้านการแพทย์แผนไทย การแพทย์พื้นบ้านและการแพทย์ทางเลือก 2552-2553 (พิมพ์ครั้งที่ 1)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์. (2563). *สมุนไพรและผลิตภัณฑ์สมุนไพร*. สืบค้นจาก https://www.ditp.go.th/contents_attach/584685/584685.pdf.
- เครือข่ายธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม. (2557). *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: เครือข่ายธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม.
- เฉลิมพล เกิดมณี และปัทมภักดิ์ นรินทรางกุล ณ อยุธา. (2547). *เอกสารการสอนชุดวิชาแนวคิดและทฤษฎีการแพทย์แผนไทย (พิมพ์ครั้งที่ 1)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- บริติช เคานซิล. (2558). *กิจการเพื่อสังคมในสหราชอาณาจักร การพัฒนาสู่ภาคกิจการเพื่อสังคมที่เติบโต*. สืบค้นจาก <https://www.britishcouncil.or.th/sites/>.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และชัยณรงค์ เครือนวน. (2558). *เศรษฐกิจสีเขียวในชุมชนท้องถิ่นไทย: ศึกษาชุมชนท้องถิ่น.แห่งหนึ่งในภาคตะวันออก*. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 3(2), 85-102.
- พัฒนา สุขประเสริฐ. (2558). *ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการส่งเสริมการเกษตร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน.

สมชาย หิรัญภิตติ และศิริวรรณ เสรีรัตน์. (2542). *การบริหารธุรกิจขนาดย่อม*.

กรุงเทพฯ: ธีระฟิล์มและไซเท็กซ์.

สมหมาย เปรมจิตต์. (2525). *ตำรายาสมุนไพรล้านนา*. หน่วยงานศึกษาวิจัยคัมภีร์

โบราณ โครงการร่วมระหว่างพิพิธภัณฑสถานชาติพันธุ์วิทยาแห่งชาติโอซากา และ
สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย

อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์. (2557). รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนบางหัวเสือ

จังหวัด สมุทรปราการ ตามแนวคิดพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง.

วารสารศิลปกรรมศาสตร์วิชาการ วิจัย และงานสร้างสรรค์ ราชมงคลฉบับบุรี,
1(2), 126 - 151.

อาทิตยา วงศ์สุวรรณ. (2562). *ไอศวิณีไทย*. กรุงเทพฯ: ปรมัตถ์การพิมพ์.

Fuller, G.W. (1994). *New Product Development from Concept to Marketplace*.

CRC Press, Inc. USA: Boca Raton.